

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 17.051.078
у Запорізькому національному
університеті
доктору наук із соціальних комунікацій,
професору кафедри соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності
Березенко Віті Віталіївни

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора наук із соціальних комунікацій,
професора, професора кафедри маркетингу Національного технічного
університету «Дніпровська політехніка»

Бутиріної Марії Валеріївни

на дисертацію Бабенка Віталія Станіславовича «Конструювання дискурсу
тілесності в мас-медіа», поданої на здобуття наукового ступеня доктора
філософії зі спеціальності 061 «Журналістика»

Актуальність обраної теми дослідження.

Дискурс російсько-української війни поступово входить до наукового обігу. Екзистенційні потрясіння відгукуються науковими рефлексіями дискурсивних практик, що закарбували прояви нової для нас реальності. Узагальнення в парадигмі соціальних комунікацій набувають особливої значущості, оскільки дають поштовх для осмислення інформаційного складника гібридної агресії росії проти України. Пропаганда і контрпропаганда, їх семіотика, концептуальність, інтенціональність, деконструкція, морфологія актуалізуються у новітніх дослідженнях медіареальності.

Дисертаційна робота Віталія Станіславовича Бабенка, присвячена конструюванню дискурсу тілесності у мас-медіа, не лише пропонує новий ракурс у розумінні мас-медійних кодів, а й охоплює широке коло емпіричного матеріалу, що містить наративи, породжені війною.

Тема, розкрита у дисертаційному дослідженні, виразно актуалізується не лише в емпіричній площині, а й через розробку значущих у гуманітарній науці проблем, зокрема проблеми ідентичності, що дедалі більше набуває

конструкціоністського характеру, та проблеми ретроспекцій у комунікаційному кодуванні новітніх медіадискурсів.

Робота ґрунтується на багатоаспектній концептосфері, потужній і комплексній методологічній основі. Залучення до методологічного підґрунтя напрацювань семіотики, психоаналізу, соціальної психології, культурології дозволило дисертанту системно й комплексно розглянути тілесність як категорію, значущу для аналізу мас-медійних практик.

Звернення до багатоаспектної, дискусійної категорії "тілесність", наукове буття якої характеризується виразною полідисциплінарністю, засвідчує неабияку дослідницьку сміливість Віталія Станіславовича Бабенка. Найбільшим здобутком дисертаційної роботи вважаємо наукову розробку категорії "тілесність" як багаторівневої моделі кодування мас-медійного повідомлення з урахуванням таких концептів як архетип, міф, стереотип. Тілесність слушно потрактовується як форма символічно-знакового кодування інформації, що, з одного боку, є варіативною у нескінченних змінах соціокультурних контекстів, а з іншого - константною з огляду на діяхронію потрактувань, що поєднує різні культурні шари.

Актуалізація означених масовидних явищ у дискурсі сучасних медіапрактик надає роботі глибини, ретроспективної обґрунтованості, сфокусованості на діяхронії та синхронії значущих для сьогодення комунікаційних кодів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі журналістики Запорізького національного університету в контексті науково-дослідної теми «Традиційні та нові медіа: історичний і теоретико-прикладний аспекти» (номер державної реєстрації 0119U002915, терміни дії: 01.09.2019 - 31.12.2024).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації, базується: на аналізі широкої джерельної бази,

що є релевантною темі дослідження; коректній постановці мети і завдань; застосуванні валідних методів дослідження. Структура дисертації відповідає логіці дослідницької рефлексії, послідовності постановки та розв'язання завдань, що своєю чергою обумовлені метою дослідження.

Робота містить Вступ, чотири розділи, Висновки, Список використаних джерел, Додатки.

I розділ дисертації розкриває теоретико-методологічне підґрунтя дослідження через залучення міждисциплінарної оптики і панорамне висвітлення засад вивчення концептів, що формують зміст дослідження. Автор послідовно проводить думку про антропоцентризм комунікаційного простору, що спричиняє нову роль тілесності у конструюванні медіаповідомлень. На широкій джерельній базі демонструє дискусійність термінологічної пари тіло/тілесність, наголошуючи на символічно-інформаційному характері другого складника. У цьому контексті цілком релевантно до теми дослідження порушується питання віртуальної тілесної ідентичності, що постає як ознака, типовий атрибут мережевої комунікації. Варто зазначити, що вказаний аспект тілесності проблематизується феноменом множинності ідентичностей, що потребує постійного перекодування маніфестацій тіла, спричиняє появу "посттіла", що постає в одному ряду з іншими постреаліями епохи постмодерну.

Оригінальними є погляди автора на антропоморфізацію речей, яка бере початок у магічному мисленні людини часів протосоціуму і осучаснюється у високотехнологічних медіапрактиках. Антропоморфізація спирається на принцип музейності, який в умовах війни угрунтовує широке коло меморативних практик.

Погоджуємося із шановним автором у твердженні про те, що "принцип музейності не отримав належного вивчення в академічних пошуках соціальних комунікацій. Він потребує подальшого обґрунтування і формулювання для себе ширшої варіації назв, що більш точно і коректно визначають його специфіку" (с. 39 дисертації). В умовах диджиталізації

інформаційного простору музеї починають функціонувати як масмедіа, що зайвий раз демонструє їхню медійну природу, присутність у комунікаційних практиках суспільства.

Методологічний наголос у дослідженні зроблено на семіотичному підході, що ми вважаємо цілком слушним з огляду на інтегрованість семіотики у комунікаційну проблематику і позитивний досвід застосування знакоцентричної оптики у вивченні комунікацій.

Варіативність семіозису у царині тілесності розглядається В.Бабенком у зв'язку із колективними, індивідуальними, інституціональними детермінантами, подається як концептуальна динаміка на різних рівнях комунікації суспільства. Конвенціональні рецепції кодів тілесності зазвичай доповнюються власними потрактуваннями реципієнтів через осмислення власного досвіду "в категоріях свого тіла" (с. 48), що також чітко артикулюється дослідником.

У другому розділі автор панорамно розкриває процес конструювання тілесності як складника масмедійних концептів. Наскрізна представленість тілесності у часопросторі медіареальності подається автором через тріаду "архетип - міф - стереотип", якою позначається різнорівнева оприявленість текстотвірних кодів. Автор слушно розглядає функціональність означеної тріади на прикладі медіапублікацій про звияжні вчинки літніх жінок, що протистоять окупантам. Він засвідчує вплив архетипічних ролей на рецепцію конкретних героїнь, що пов'язано із актуалізацією відповідних автентичних якостей. Маємо випадок, коли певна ситуація актуалізує архетип, що стає диспозицією для сприйняття медіаповідомлення.

Евристичний потенціал має висловлена автором ідея розглядати меметизацію в контексті теорії архетипів. Дійсно, екзистенційно граничні стани масової аудиторії, спричинені війною, каталізують утворення компенсаторних артефактів, які спираються на структури колективної психіки. Отже, вивчення процесів мемоутворення в українському сегменті

інфопростору може бути плідним з огляду на експлікації архетипічного матеріалу, актуалізованого ситуацією війни.

Серед них найбільш виразно виявляє себе бінарна опозиція Ми/Вони, яку автор докладно розглядає у підрозділі 2.2, зокрема, в аспекті дуальної пари Свій/Ворог.

Застосувавши широку джерельну базу, Віталій Станиславович Бабенко висвітлює трансформації згаданої опозиції у напрямках метафоризації, міфологізації, символізації тощо; демонструє, як змінюються кодифікаційні підходи у медіадискурсах до та після повномасштабного вторгнення.

У підрозділі 2.3 дослідник наголошує на такій рецептивній особливості в експлікації масмедійної бінарної опозиції "захисник - ворог": "масмедійні матеріали не завжди репрезентують їх дуальну пару в межах одного повідомлення. Другу позицію реципієнт конструює контекстуально" (с. 72). На думку автора, це зайвий раз увиразнює наявність спільної кодифікаційної матриці для комуніканта та комуніката. І цей висновок є дуже цінним для розуміння ідентифікаційної спільності української спільноти.

Основним здобутком другого розділу вважаємо виявлені дослідником архетипи, що увиразнюються в конкретних стереотипних образах (Велика матір, Мудрий старий, герой, трикстер), та репертуар концептів, що підтримують бінарну опозицію Свій/Чужий.

Третій розділ конкретизує репрезентації тілесності на ілюстративному емпіричному матеріалі. Безумовним здобутком розділу є проведене дисертантом опитування, релевантне меті та завданням дослідження, важливе для унаочнення частотності назв-репрезентантів полюсів дуальної пари Свій/Чужий у традиційних медіа та інтернет-мемах. У підрозділі 3.2 дослідник верифікує припущення щодо конвенціонального використання мас-медійних кодів.

Четвертий розділ дисертації дослідник присвячує питанню гендерної репрезентації мас-медійних концептів із тілесною складовою. Він розглядає еволюцію смислів під впливом російсько-української війни; аналізує

семантичні трансформації відомих жіночих концептів "берегиня", "відьма", "валькірія", "амазонка" тощо.

Оцінка ідентичності анотації та основних положень дисертації.

Анотація адекватно і повною мірою відображає основні положення дисертації, дає достатнє уявлення про наукові здобутки дослідника щодо категорії "тілесності" як складника інтерпретації медіареальності. Анотація цілком відповідає вимогам до оформлення робіт такого типу й рівня.

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях.

Основні положення дисертації пройшли достатню апробацію в науковій царині. Результати дослідження викладено в 13 одноосібних працях, з яких: 5 – статті в наукових фахових виданнях України, 1 – статті в інших періодичних наукових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз, 7 – матеріали конференцій. Ключові ідеї дослідження були виголошені на науково-практичних конференціях міжнародного і всеукраїнського рівня. Згадані публікації достатньою мірою відображають результати рецензованого дослідження та відповідають вимогам п. 8, 9 вимог до присудження ступеня доктора філософії «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Варто відзначити широкі можливості подальшого застосування отриманих результатів для розвитку теорії та методології наукової спеціальності «Журналістика» та інших наукових дисциплін соціогуманітарного циклу. Погоджуємося із шановним дисертантом в актуалізації ролі архетипових бінарних опозицій, що постають вагомими текстотвірними чинниками, і одночасно формують рецептивну оптику та "служують когнітивними орієнтирами в морально-етичних оцінках".

Перспективними для медіадіяльності є, безумовно, і практично-прикладний потенціал вивчення феномену тілесності в мас-медіа; надані дослідником практичні рекомендації для роботи медійників.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертацію, необхідно відзначити, що вона містить окремі дискусійні положення, які потребують додаткової аргументації під час захисту.

1. У своєму дослідженні В.С.Бабенко цілком слушно послуговується такими характеристиками для оцінки феномену мемів як емоційність, спонтанність у передачі інформації, вірусність, розважальність, заґрунтованість на текстотвірній структурі, властивій масмедійним наративам. Водночас він лишає поза увагою таку важливу ознаку меметизації як мережевість. Функціональність мемів, на нашу думку, щонайвиразніше демонструє мережеву комунікацію в дії. У цьому аспекті значно збагатити дослідження могло б звернення до праці Ніла Фергюсона "Площі та вежі", де британський дослідник описує, як шляхом "зараження" інших просуваються ідеї, настрої, оцінки. Мемі – медіапродукт, який створює і споживає Homo Irretitus (людина мережева) (Ferguson, N. (2018). Squares and Towers. Social connections from the Freemasons to Facebook. Nash Format).

2. На нашу думку, стереотип як складник генетичної тріади, на яку спирається дослідник, розглядаючи категорію тілесності через призму дуальної пари Свій/Чужий, потребує диференціації на авто- та гетеростереотип, адже саме таке уточнення дозволяє коректно експлікувати архетипні уявлення про інгрупи/аутгрупи у медіаповідомленнях.

3. У Висновках не знайшли відображення результати соціологічного опитування, проведеного автором.

Загальний висновок та оцінка дисертації.

Рекомендаційний характер висловлених побажань не знижує загальної позитивної оцінки дослідження В.С.Бабенка. Дисертації властивий високий

рівень актуальності, наукової новизни; всі положення, висновки й рекомендації належним чином обґрунтовані. Ще раз зазначимо, що висловлені зауваження мають дискусійний характер і не стосуються принципових положень і висновків дисертації.

Усе це дає підстави зробити висновок, що дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» і затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. №44 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її автор, Бабенко Віталій Станиславович, заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 061 «Журналістика».

Офіційний опонент:

Доктор наук із соціальних комунікацій,
професор, професор кафедри маркетингу
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

Марія БУТИРІНА

